

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด Factors Affecting the Success of Community Business Management in Mueang District, Roi-et Province.

นิภาภรณ์ จงวุฒิวะัย¹ รุ่งสรรค์ สิงห์เลิศ² และสมสงวน ปัสสาโก³

Nipaporn Jongwutiwes,¹ Rungsun Singhalert² and Somsanguan Passago³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์**ประการแรก** เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และ**ประการที่สอง** เพื่อศึกษาระดับการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 284 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย และใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความถี่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเชิงเส้นตรง แบบกำหนดตัวแปรอิสระ 12 ตัว ตัวแปรตาม 1 ตัว เข้าไปในสมการทั้งหมด ผลการวิจัยพบว่า

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีจำนวน 4 ปัจจัย คือ ผู้นำ การสร้างเครือข่าย การบริหารและจัดการ และคณะกรรมการกลุ่ม โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ 0.560 ตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายการผันแปรของตัวแปรตาม ได้ร้อยละ 31.30

ผลการวิเคราะห์ระดับการดำเนินงานของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นรายด้าน และรวมรายด้านของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน พบว่ากลุ่มที่ประสบความสำเร็จ มีระดับการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก 12 ปัจจัย โดยปัจจัยด้านการบริหารและจัดการ อยู่ลำดับแรก กลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จ มีระดับการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก 7 ปัจจัย โดยปัจจัยด้านระเบียบข้อบังคับของชุมชน อยู่ลำดับแรก

ข้อเสนอแนะของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ต่อการดำเนินธุรกิจชุมชน โดยส่วนใหญ่ประชาชนมีความต้องการที่จะให้ภาครัฐ สถาบันการเงิน และภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือ และให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้นเพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาฝีมือ พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ให้เป็นที่นิยมของท้องถิ่น

คำสำคัญ : ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ความสำเร็จของกลุ่มที่ดำเนินธุรกิจชุมชน ธุรกิจชุมชน

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

² ศษ.ด. (ประชากรศึกษา) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

³ ปร.ด. (ชีววิทยา) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

รับต้นฉบับ 18 กรกฎาคม 2552 รับผิดชอบ 21 กรกฎาคม 2552

ABSTRACT

The purposes of this research were to analyze the factors affecting the success of community business management and to survey the level of community business management in Mueang district, Roi-et province. The sample subjects were two hundred eighty four people selected by simple random sampling. The research instrument was a questionnaire. The statistics used were percentage, mean, standard deviation, frequency, multiple correlation coefficient and multiple linear regression analysis.

The research finding revealed that the factors affected the success of community business management were significantly different at the .05 level. The four factors affected the success of community business management: leader, building network, administration and management, and committee. The value of multiple correlation coefficient was 0.56. The percentage of the independence variables was 31.30% ($r = 0.56$, $r^2 = 0.313$).

The finding indicated that twelve factors affected the success of community business management at a high level. The high-level factor was administration and management. Whereas, seven factors affected the failure of the community business management at a high level. The first high-level factor was community regulations.

In regard to the suggestions, it is concluded that people or entrepreneurs need the assistance of the government sector, financial institutions and private sector for financial support and professional development, development of product design, and added value products.

Keywords : Factors Affecting the Success, Success of Community Business Management, Community Business

บทนำ

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น โดยมุ่งเน้นการผลิต ส่งเสริมในภาคอุตสาหกรรมและขาดการเอาใจใส่ต่อภาคชนบทหรือภาคการเกษตร ทำให้เกิดสภาวะที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างและความเหลื่อมล้ำทางสังคม สาเหตุมาจากการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ทำให้เกิดปัญหาการอพยพของแรงงาน การย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง ผู้คนในวัยแรงงานเข้ามาจับจ้างในตัวเมือง ทิ้งให้คนแก่และเด็กอยู่กันตามลำพังในชนบท ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมลง คุณภาพชีวิตของประชาชนต่ำลง การพึ่งพิงเทคโนโลยีนำเข้าสินค้าประเภททุนจากต่างประเทศ เนื่องจากรัฐบาลมีการเร่งขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เน้นตัวเงินเป็นหลัก ประกอบกับประเทศไทยได้ประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาเศรษฐกิจโดยถ้วนหน้า ส่งผลให้ทงองค์กร

หน่วยงานภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้พบทบทวนถึงนโยบาย แนวทางในการบริหารประเทศ และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบเศรษฐกิจที่ทำให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่แบบ พออยู่พอกิน และสามารถดำรงชีพได้อย่างมีความสุข

งานพัฒนาชนบทที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชนและองค์กรประชาชนอื่นๆ ได้เสนอทางเลือกซึ่งสอดคล้องกับสภาพทางสังคมของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ การทำเกษตรผสมผสาน เกษตรธรรมชาติ และงานธุรกิจชุมชน การเกษตรแบบผสมผสานเป็นทางออกของการเอาชนะความแห้งแล้งเพื่อผลิตอาหารโดยเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลัก ซึ่งไม่ก่อให้เกิดรายได้สุทธอบริวาร เกษตรกรจึงพยายามที่จะแสวงหาหนทางที่จะสร้างเศรษฐกิจใหม่ให้กับสังคมของตนเอง โดยเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อการบริโภคมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ก่อให้เกิดเป็นธุรกิจชุมชนขึ้น และธุรกิจบางอย่างก็เป็นที่ยอมรับของตลาด สามารถสร้างรายได้ที่ดี

ให้กับเกษตรกร (บงกช หงส์คำมี, 2537 : 2) กิจกรรมของธุรกิจชุมชนมักมาจากอุตสาหกรรมที่ทำกันในครัวเรือนของชาวชนบทเป็นส่วนใหญ่ และสามารถสร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการ การอาศัยแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต ย่อมก่อให้เกิดการจ้างงานมากกว่ากิจกรรมขนาดใหญ่และยังช่วยทำให้เกิดการกระจายรายได้ให้กับชุมชนด้วย (ชัยยุทธ์ ปัญญาสวัสดิ์สุทธิ์ และสกันธ์ วรรณวิวัฒนา, 2533 : 33-34) ดังนั้น การประกอบธุรกิจชุมชนจึงถือเป็นทางออกหนึ่ง ของการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชุมชนชนบท ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศ เนื่องจากธุรกิจชุมชนใช้ทุนในการประกอบการน้อย ส่วนใหญ่จะใช้วัตถุดิบจากภาคการเกษตร และการประกอบการสามารถทำควบคู่กับภาคการเกษตรได้ โดยยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการทำงาน คือการเน้นให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน เน้นการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อให้มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การริเริ่มแนวทางการทำธุรกิจชุมชน ที่ชุมชนเป็นเจ้าของ และบริหารจัดการโดยชุมชนภายใต้ความร่วมมือจากภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้การสนับสนุนส่งเสริม เพราะธุรกิจชุมชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการยกระดับรายได้ สร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจภายในครอบครัว ชุมชน อีกทั้งยังเป็นการฝึกให้ประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มได้เข้าใจและเรียนรู้การดำเนินงานกิจกรรมในรูปของกลุ่มได้ถูกต้อง อีกทั้งฝึกการบริหารงานกลุ่มในรูปแบบประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาชุมชน คือ ก่อให้เกิดความร่วมมือของประชาชน การแสวงหาผู้นำ การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตน การประสานงาน ความรับผิดชอบร่วมกันและการขยายผลของกิจกรรม (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2536 : 6-8) ส่งผลต่อภาพรวมเศรษฐกิจของประเทศ ธุรกิจชุมชนจะมุ่งเน้นการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการพึ่งพาตนเองโดยใช้ต้นทุนในชุมชนท้องถิ่นของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการประกอบการ และเกิดการบริหารจัดการโดยคนในชุมชนเพื่อสร้างพลังและความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน ดังนั้น

ธุรกิจชุมชนจึงเป็นอีกทางเลือกในการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนชนบท

ถึงแม้ว่า ธุรกิจชุมชนจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ก็ตาม แต่การดำเนินธุรกิจชุมชนของกลุ่มต่างๆ ในช่วงที่ผ่านมาได้ประสบปัญหาอุปสรรคหลายด้านในการทำงาน จนทำให้บางกลุ่มล้มเหลวและยุบตัวไปในที่สุด ยกตัวอย่างปัญหาที่ผ่านมา เช่น การขาดเงินทุนหมุนเวียน การขาดทักษะในการบริหารจัดการที่ดี ผู้นำไม่มีศักยภาพในการบริหารจัดการ การขาดทักษะและเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์ หรือการพัฒนาองค์กร ฯลฯ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้กลุ่มธุรกิจชุมชนในเขตดังกล่าวประสบกับปัญหาในหลายๆ ประการ แต่ก็มีบางกลุ่มที่ดำเนินธุรกิจชุมชนจนประสบความสำเร็จ สามารถสร้างรายได้ภายในครัวเรือนและชุมชนเพิ่มขึ้นนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งต่อไป โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มที่ทำธุรกิจชุมชนประสบความสำเร็จ เช่น การมีเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่ม มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง มีการเรียนรู้ และรับข้อมูลข่าวสารของตลาดอยู่เสมอ จนนำไปสู่การพัฒนาทักษะในด้านการบริหารจัดการ การพัฒนาฝีมือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ต้องการของตลาด รวมถึงรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความแปลกใหม่ หรือดึงดูดใจผู้ซื้อ และรวมไปถึงตัวผู้นำกลุ่มต้องมีภาวะผู้นำในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินธุรกิจชุมชนของกลุ่มที่ประสบความสำเร็จจนสามารถสร้างรายได้ให้กับกลุ่มได้

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชน ว่าประกอบด้วยปัจจัยอะไรบ้าง ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน ส่งเสริมให้กลุ่มธุรกิจชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน อีกทั้งยังสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชนชนบทอื่นๆ ให้มีความมั่นคงและยั่งยืนต่อไปด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาระดับของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อศึกษาถึงข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด มี 3 ปัจจัยหลัก คือ

1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารธุรกิจ คือ ด้านการบริหารและจัดการ ด้านการบริหารการผลิต ด้านการบริหารการตลาด และด้านการบริหารการเงินและการลงทุน
2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม คือ ผู้นำคณะกรรมการ การมีส่วนร่วมของสมาชิก แรงงาน และการสร้างเครือข่าย
3. ปัจจัยเกี่ยวข้องกับชุมชน คือ ระเบียบข้อบังคับ กิจกรรมกับภายนอก และการจัดสวัสดิการ

โดยจะทำการศึกษาปัจจัยเหล่านี้ ว่าส่งผลอย่างไร จึงทำให้กลุ่มธุรกิจชุมชนประสบความสำเร็จ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษา โดยกำหนดขอบเขตไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ กลุ่มธุรกิจชุมชนที่ดำเนินงานอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 2.1 ประชากร คือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
 - 2.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำ คณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มธุรกิจชุมชน

3. ขอบเขตด้านตัวแปร

3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent variables)

ได้แก่

3.1.1 ปัจจัยที่เกี่ยวกับการบริหารธุรกิจ ได้แก่

ด้านการบริหารและจัดการ ด้านการบริหารการผลิต ด้านการบริหารการตลาด และด้านการบริหารการเงินและการลงทุน

3.1.2 ปัจจัยที่เกี่ยวกับกลุ่ม ได้แก่ ผู้นำ

คณะกรรมการ และการมีส่วนร่วมของสมาชิก แรงงาน และการสร้างเครือข่าย

3.1.3 ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ระเบียบ

ข้อบังคับ กิจกรรมกับภายนอก และการจัดสวัสดิการ

3.2 ตัวแปรตาม (Dependent variables) คือ

ความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร คือ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 976 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำ คณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มธุรกิจชุมชน จำนวน 284 คน

เครื่องมือการวิจัย

เป็นแบบสอบถามใช้สอบถาม ผู้นำ คณะกรรมการ และใช้สอบถามสมาชิกกลุ่ม มี 2 ลักษณะ คือ คำถามแบบกำหนดให้ตอบหรือแบบปลายปิด และคำถามแบบเปิดโอกาสให้ผู้ตอบร่วมแสดงความคิดเห็นหรือแบบปลายเปิด

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของ ผู้นำ คณะกรรมการ และสมาชิก คือ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้หลัก ของครอบครัว และกลุ่มธุรกิจชุมชนได้รับการประเมินที่

ระดับกีดาว ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบสำรวจรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับระดับการดำเนินงานของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ของ ลิเคิร์ท (Likert) แบ่งระดับการวัดเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยแบ่งคำถามออกเป็นจำนวน 12 ด้านคือ 1. ด้านการบริหารและจัดการ 2. ด้านการบริหารการผลิต 3. ด้านการบริหารการตลาด 4. ด้านการบริหารการเงินและการลงทุน 5. ด้านผู้นำ 6. ด้านคณะกรรมการกลุ่ม 7. ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก 8. ด้านแรงงาน 9. ด้านระเบียบข้อบังคับของชุมชน 10. ด้านการทํากิจการร่วมกับภายนอก 11. ด้านการจัดสวัสดิการ 12. ด้านการสร้างเครือข่าย

ตอนที่ 3 เป็นคำถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับความคิดเห็นในเรื่องข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด จากสมาชิกตามกรอบของปัจจัยทั้ง 12 ด้าน

วิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ตามวิธีของ ครอนบาค (Cronbach, 1970: 161; อ้างอิงจาก บุญชม ศรีสะอาด, 2545 : 115) ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไปแสดงว่าแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นสามารถนำไปใช้ได้ ซึ่งในการนำไปใช้ครั้งนี้ แบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าความเชื่อมั่น 0.73 ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นสูงสามารถนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีการเชิญผู้นำ คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกกลุ่มมารวมกันที่ทำการกลุ่ม และแจกแบบสอบถาม หลังจากนั้นผู้ตอบแบบสอบถามก็จะทำการตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน คือ การวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความถี่
2. สถิติทดสอบสมมติฐาน คือ การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณเชิงเส้นตรง (Multiple linear regression analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. ผู้ตอบแบบสอบถามของกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ ผู้นำ คณะกรรมการและสมาชิก เป็นเพศชายจำนวน 97 คน เพศหญิง จำนวน 122 คน ระดับการศึกษาส่วนใหญ่ คือ ประถมศึกษา จำนวน 102 คน อาชีพหลักส่วนใหญ่ คือ เกษตรกรรม จำนวน 77 คน รายได้หลักของครอบครัวต่อเดือนส่วนใหญ่ คือ มากกว่า 5,000 บาท จำนวน 92 คน และกลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จ ผู้นำ คณะกรรมการและสมาชิก เป็นเพศชายจำนวน 30 คน เพศหญิงจำนวน 35 คน ระดับการศึกษาส่วนใหญ่ คือ ประถมศึกษา จำนวน 29 คน อาชีพหลักส่วนใหญ่ คือ เกษตรกรรม จำนวน 24 คน รายได้หลักของครอบครัวต่อเดือนส่วนใหญ่ คือ มากกว่า 5,000 บาท จำนวน 31 คน

2. ปัจจัยที่นำมาศึกษาทั้ง 12 ตัว มีค่าความสัมพันธ์พหุคูณกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน เท่ากับ 0.560 ซึ่งแสดงว่าตัวแปรอิสระทั้ง 12 ตัวรวมกันมีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ปัจจัยที่นำมาศึกษา ทั้ง 12 ตัว มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงหรือการผันแปรต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน เท่ากับ 0.313 ซึ่งแสดงว่าตัวแปรอิสระทั้ง 12 ตัว สามารถอธิบายถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนได้ร้อยละ 31.30

4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน หรือมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงหรือผันแปรต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มี 4 ตัวแปร โดยเรียงลำดับจากตัวแปรที่มีผลต่อการผันแปรในตัวแปรตามในแบบคะแนนมาตรฐานมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด ดังนี้

- 4.1 ด้านผู้นำ
- 4.2 ด้านการสร้างเครือข่าย
- 4.3 ด้านการบริหารและจัดการ
- 4.4 ด้านคณะกรรมการกลุ่ม

5. ระดับของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชน ทั้ง 2 กลุ่ม อยู่ในระดับมากที่สุด 2 กลุ่ม

6. ข้อเสนอแนะของประชาชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด ต้องการให้หน่วยงานของราชการเข้ามาทำการจัดการฝึกอบรมให้สมาชิกกลุ่ม เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาฝีมือ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ ให้มีความทันสมัย เป็นที่นิยมของท้องตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และต้องการให้ภาครัฐเข้ามาดูแลเรื่องต้นทุนของวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตที่มีราคาสูงขึ้น

การอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. ปัจจัยที่เกี่ยวกับผู้นำ มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจชุมชน ของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำของ เกคินี ปายะนันท์ (2537: 5) กล่าวว่า การเป็นผู้นำเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลในอันที่จะก่อให้เกิดการกระทำ กิจกรรม หรือการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุประสงค์ที่พึงต้องการ และบุคคลที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้นำจะต้องมีความสามารถในการจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการหรือคำสั่งของตนเองได้ และยังสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำของ สมคิด บางโม (2540: 234) กล่าวว่า ภาวะผู้นำคือการที่ผู้นำขององค์กรใช้ อิทธิพลต่างๆ เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมมือกันปฏิบัติ

หน้าที่ให้บรรลุถึงจุดประสงค์ขององค์กร อิทธิพลดังกล่าวนี้อาจเป็นไปทั้งในทางบวกและทางลบ หรือทางใดทางหนึ่ง

ปัจจัยที่เกี่ยวกับผู้นำ มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจชุมชน ของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ถ้ากลุ่มธุรกิจชุมชนมีผู้นำที่มีความเสียสละในการปฏิบัติงาน มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มได้เป็นอย่างดี มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดกับกลุ่มธุรกิจชุมชน มีวิสัยทัศน์ที่จะนำพากลุ่มธุรกิจชุมชนให้สามารถพัฒนาต่อไปได้ ก็จะทำให้ธุรกิจชุมชนประสบความสำเร็จ เนื่องจากธุรกิจนี้เป็นกลุ่มธุรกิจชุมชนซึ่งเป็นธุรกิจที่มีระบบการบริหารงานในรูปของผู้นำและคณะกรรมการกลุ่ม ผู้นำจึงถือเป็นหัวใจสำคัญของธุรกิจที่จะประสบความสำเร็จ ดังนั้น ผู้นำต้องมีการเสียสละ มีความรับผิดชอบ และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มธุรกิจชุมชนได้ดี ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

2. ปัจจัยที่เกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจชุมชนของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มของ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546: 247) กล่าวว่า การเจริญเติบโตของกลุ่ม และการพัฒนาจากระดับกลุ่มสู่การเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นเป็นเครือข่าย ประเด็นสำคัญที่ต้องดำเนินการในขั้นตอนนี้คือ การกระตุ้นให้เห็นความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย และการพัฒนาความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันเป็นเครือข่าย เช่น การสร้างแม่ข่าย หรือแกนกลางในการประสาน การเสริมด้านการบริหารจัดการ การพัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร และยังสอดคล้องกับการวิจัยของ นงลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์ และคณะ (2537: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง กลยุทธ์องค์กรและเครือข่าย: กรณีศึกษาเครือข่ายหัตถกรรมทอผ้าพื้นเมือง พรหมไม้ การศึกษาพบว่า ยุทธวิธีในการพัฒนาองค์กรธุรกิจชุมชนมีประเด็นที่สำคัญดังนี้ แนวคิดพื้นฐานขององค์กรกลุ่มพรหมไม้แม้เป็นองค์กรธุรกิจชุมชน แต่ฐานคิดในการทำงานของกลุ่มเป็นลักษณะผสมผสานระหว่างความคิดเชิงธุรกิจและแนวคิดด้านการพัฒนา วัตถุประสงค์พื้นฐานการรวมกลุ่ม คือ

การช่วยเหลือกันในการผลิต การพัฒนาศักยภาพสมาชิก และเสริมสร้างพลังทางเศรษฐกิจ โดยระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจนในทางปฏิบัติ ส่งเสริมการทำงานเป็นหมู่คณะ มีการดำเนินธุรกิจแบบครบวงจร เริ่มตั้งแต่การผลิต การแปรรูป และการจัดจำหน่าย ซึ่งทำให้สมาชิกมีโอกาสเรียนรู้กระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่าย มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจชุมชน ของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด การที่ธุรกิจชุมชนประสบความสำเร็จนั้นมีการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มธุรกิจชุมชนอื่นๆ เพื่อรองรับการขยายตัวและการเป็นเครือข่ายที่ดีต่อกัน สามารถแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างเครือข่ายที่ทำการผลิตคล้ายๆ กันได้ ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และมีอำนาจในการต่อรองได้เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น จึงควรมีการส่งเสริมให้มีการสร้างเครือข่ายให้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อกลุ่มธุรกิจชุมชนในระยะยาว และเป็นปัจจัยหนึ่งที่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ปัจจัยที่เกี่ยวกับการบริหารและจัดการ มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจชุมชน ของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารของ นิคม อัลภาชน์ (2538: 95-96) กล่าวว่า การปรับปรุงแบบองค์การให้คล่องตัว โดยลดขั้นตอนการทำงานให้สั้นลง นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ เช่น ระบบการสื่อสารที่ทันสมัยและเพิ่มประสิทธิภาพผู้ปฏิบัติงาน โดยให้การฝึกอบรม และยังสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารและจัดการของ คีรียอร์ ชันธหัตถ์ (2545 : 56-57) ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการแนวใหม่ ควรประกอบด้วยขั้นตอนที่เรียกว่า POSDCIT คือ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคคลเข้าทำงาน การอำนวยการ การประสานงาน สารสนเทศ เทคนิควิธีการ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและจัดการ มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจชุมชน ของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกและคณะกรรมการได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อก่อให้เกิดมีการบริหารและจัดการ

อย่างถูกต้องและมีระบบตามแผนที่ได้วางเอาไว้ เนื่องจากธุรกิจเป็นธุรกิจชุมชนที่มีสมาชิกทุกคนร่วมกันเป็นเจ้าของ เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้เกิดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ ธุรกิจชุมชนร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจต่อไป และเป็นปัจจัยหนึ่งที่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

4. ปัจจัยที่เกี่ยวกับคณะกรรมการกลุ่ม มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจชุมชน ของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำของ อรุณ รักธรรม (2532 : 95) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการซึ่งบุคคลหนึ่งบุคคลใดมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ โดยเฉพาอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งบุคคลใด และยังสอดคล้องกับการวิจัยของ จันทนา โอสภกระพันธ์ (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยบางประการที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ปัจจัยที่มีความแตกต่างกันในกลุ่มทั้งสอง น่าจะมีผลทำให้การดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประสบผลสำเร็จ คือ ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำกลุ่ม ในการช่วยสมาชิกตัดสินใจที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม

ปัจจัยที่เกี่ยวกับคณะกรรมการกลุ่ม มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจชุมชน ของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เนื่องจากคณะกรรมการมีความเสียสละ รับผิดชอบในการปฏิบัติงาน สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อธุรกิจ อีกทั้งการที่ได้คณะกรรมการที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลก็ส่งผลให้การดำเนินธุรกิจชุมชนสามารถพัฒนาต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัด

ร้อยเอ็ด มี 4 ปัจจัย ดังนี้ ด้านผู้นำ ด้านการสร้างเครือข่าย
ด้านการบริหารและจัดการ และด้านคณะกรรมการกลุ่ม

2. ระดับของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

2.1 กลุ่มที่ประสบความสำเร็จ โดยรวมอยู่ในระดับมาก แยกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด 12 ปัจจัย โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ

- 1) ด้านการบริหารและจัดการ
- 2) ด้านระเบียบข้อบังคับของชุมชน
- 3) ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก

2.2 กลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จ โดยรวมอยู่ในระดับมาก แยกเป็นรายด้าน 12 ด้าน อยู่ในระดับมาก 7 ปัจจัย โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ 1) ด้านระเบียบข้อบังคับของชุมชน 2) ด้านคณะกรรมการกลุ่ม 3) ด้านการบริหารและจัดการ และด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ส่วนอีก 4 ปัจจัย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ 1) ด้านการบริหารการตลาด 2) ด้านการจัดสวัสดิการ 3) ด้านผู้นำ และด้านการทำกิจกรรมกับภายนอกมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน และด้านการสร้างเครือข่าย กลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่มีการสร้างเครือข่าย มีระดับการดำเนินงานอยู่ในระดับน้อยที่สุด

2.3 ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ต้องการให้หน่วยงานของราชการเข้ามาทำการจัดการฝึกอบรมให้สมาชิกกลุ่ม เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาฝีมือ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัยเป็นที่นิยมของท้องตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และต้องการให้ภาครัฐเข้ามาดูแลเรื่องต้นทุนของวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตที่มีราคาสูงขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. ปัจจัยด้านผู้นำและคณะกรรมการกลุ่ม ผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงผลการปฏิบัติการใน

แต่ละปัจจัยที่แตกต่างกัน ซึ่งจะเป็นแนวทางที่กลุ่มธุรกิจ ชุมชนควรได้นำไปพัฒนาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การส่งเสริมให้มีการศึกษาดูงาน การส่งไปอบรมใน ด้านต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพของผู้นำและคณะกรรมการ กลุ่ม ก่อให้เกิดวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลสามารถนำพาธุรกิจ ชุมชนให้ประสบความสำเร็จ

2. ปัจจัยด้านการสร้างเครือข่าย ผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงการมีพันธมิตรระหว่างกลุ่มธุรกิจชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาและการเจริญเติบโตของธุรกิจชุมชน ดังนั้นจึงควรมีการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มธุรกิจชุมชนอย่างกว้างขวาง เพื่อชาวบ้านให้เกิดความต้องการที่จะพัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถประกอบธุรกิจและพึ่งพาตนเองได้

3. ปัจจัยด้านการบริหารและจัดการ ผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึง เจ้าหน้าที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ควรให้ความรู้ในด้านการบริหาร และจัดการกลุ่มที่มีผลต่อการพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชน โดย ให้ความร่วมมือในการที่จะส่งเสริมการดำเนินธุรกิจชุมชนอย่าง จริงจังและมีความต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาธุรกิจชุมชน สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิด ความยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาช่วยเหลือและชี้แนะเป็นอย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รังสรรค์ สิงห์เลิศ ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมสงวน ปัสสาโก กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความกรุณาแนะนำปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ในการทำวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- เกศินี ปายะนันท์. (2537). **การพัฒนาผู้นำเยาวชนชนบทและผู้นำท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จันทนา โอสตรกะพันธ์. (2538). **ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ วท.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ชัยยุทธ์ ปัญญาสวัสดิ์สุทธิ์ และสกันธ์ วรรณวิวัฒนา. (2533). **การประกอบการขนาดย่อมในชนบทไทยสถานะความรู้**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิฟรีดิช เนามัน.
- นงลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์ และคณะ. (2537). **รายงานการวิจัยเรื่องกลยุทธ์ในการพัฒนาองค์กรเกษตรกร**. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิคม อัลภาชน์. (2538). **การบริหารงานแบบรีเอ็นจิเนียริง**. เทศาภิบาล. 9 (กรกฎาคม 2538).
- บงกช หงส์คำมี. (2537). **การศึกษาองค์ประกอบในการดำรงอยู่ของกลุ่มธุรกิจขนาดย่อมในชุมชน : ศึกษากรณีกลุ่มทอผ้าสีธรรมชาติ หมู่บ้านหนองขาม ตำบลนาชุมแสง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). **หลักการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2546). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2536). **หลักการพัฒนารัฐบาลและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ : ส่วนอนุเคราะห์ไทย.
- ศิริอร ชันหัตถ์. (2545). **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : อักษรพัฒนา.
- สมคิด บางโม. (2538). **หลักการจัดการ**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- _____. (2540). **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- อรุณ รักรธรรม. (2532). **การพัฒนาองค์กรเพื่อการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- Yamane, Taro. (1973). **Statistics an Introductory Analysis**. 3rd Ed. New York : Harper & Row, Publishers, Inc.

